

Conjunctuurbericht

Centraal bureau voor de statistiek

Samengesteld door de hoofdafdeling Nationale rekeningen

Uit de gegevens die de laatste maanden beschikbaar zijn gekomen, blijkt dat de industriële ondernemers en de consumenten pessimistischer in hun oordeel zijn geworden. Bij de ondernemers geldt dit de orderpositie en bij de consumenten hun oordeel over de economische situatie en de koopbereidheid. Een dergelijke trend is in de beschikbare realisatie-cijfers over recente economische ontwikkelingen niet duidelijk waarneembaar. Hierbij moet worden aangetekend dat deze cijfers uiteraard met enige vertraging beschikbaar komen. Bij het bruto binnenlands produkt en de industriële bedrijvigheid is er weliswaar een afzwakking van de groei, maar bij de consumptieve bestedingen door gezinnen blijft de groei stabiel en relatief hoog. De uitvoer laat vrij constante groeicijfers zien, terwijl de meest recente cijfers voor de invoer een wat oplopende groei aangeven. De inflatie, afgemeten aan het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie is de laatste maanden relatief snel opgelopen. Ook bij de producentenprijzen doet zich deze tendens voor, na een periode van afnemende prijsdalingen heeft zich in september bij de jaar-op-jaar vergelijking voor het eerst weer een prijsstijging voorgedaan.

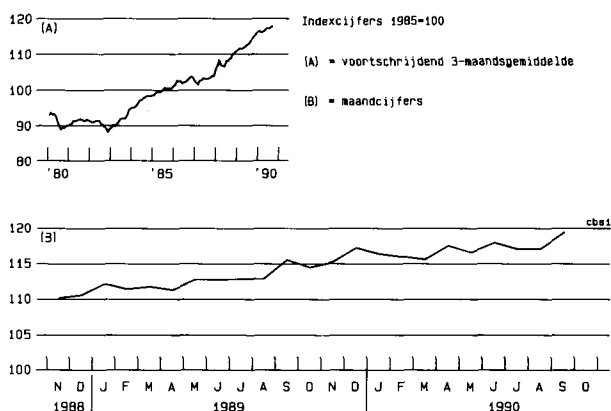
Dit blijkt uit gegevens die medio november beschikbaar waren. In de Focus wordt ingegaan op de ontwikkeling van de economie in Nederland, de Bondsrepubliek Duitsland en de Verenigde Staten in het eerste halfjaar van 1990.

Productie

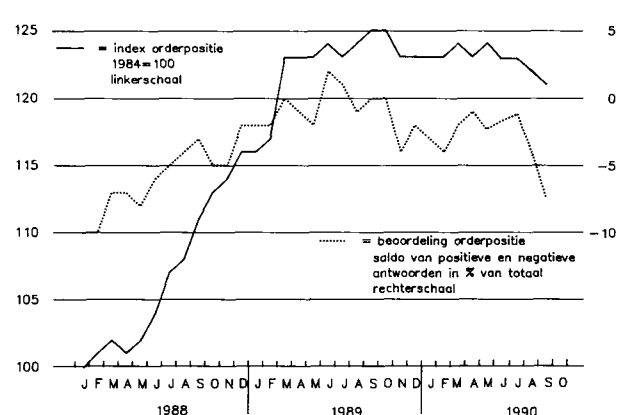
Het volume van de industriële productie was in september, voor seizoeninvloeden gecorrigeerd, 2% groter dan in augustus. De sezoengecorrigeerde groei in het derde kwartaal ten opzichte van het tweede kwartaal kwam hiermee op 0,5%. Vergeleken met het derde kwartaal van 1989 was de bedrijvigheid 3,5% groter. Van de onderscheiden bedrijfsklassen gaf de elektrotechnische industrie in het derde kwartaal het hoogste groeicijfer te zien. Ook de rubber- en kunststofverwerkende industrie, de overige bedrijfsklassen in de metaal en de papier- en grafische industrie kenden groeicijfers boven het industriële gemiddelde. De toename in de voedings- en genotmiddelen industrie en in de textiel-, kleding- en lederindustrie bleef in het derde kwartaal achter bij het gemiddelde. Het produktievolume in de delfstofwinning kende in het derde kwartaal een forse stijging.

Volgens de uitkomsten van de Conjunctuurttest daalde het indexcijfer van de orderpositie in de industrie (1984=100) van 122 in augustus naar 121 in september. Het indexcijfer, dat een beeld geeft van het aantal maanden werk in portefeuille, bereikte hiermee de laagste waarde van dit jaar. Het oordeel van de ondernemers in de industrie over hun orderpositie was in september minder gunstig dan de maand ervoor. Het aantal antwoorden met een negatief oordeel overtrof de positieve antwoorden in september met 7%; in augustus waren er 4% meer negatieve dan positieve antwoorden. Met name in de laatste twee maanden geven de orderpositie en de beoordeling daarvan een neerwaartse ontwikkeling te zien. Uit de beantwoording van de kwartaalvragen bleek in september een ongewijzigde bezettingsgraad ten opzichte van de voorgaande zeven kwartalen. Van de ondernemers in de industrie verwacht 20%

Productie industrie (volume - sezoengecorrigeerd)

Index en beoordeling orderpositie industrie

Tabel 1. Kerngegevens recente ontwikkelingen in Nederland

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1983/87 gemidd.	1988	1989	1989				1990				Trend ²⁾
				4 ^e kw.	1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	juli	aug.	sept.	okt.	
VOLUMEGEGEVENS												
<i>Productie in de nijverheid</i>												
Nijverheid (excl. bouw nijverheid)	3	0	5	6	2	0	5	4	3	7	.	I+
Delfstoffenwinning	3	-11	6	7	-2	-11	11	5	2	24	.	I
Industrie	3	5	4	5	4	5	4	4	4	3	.	I+
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1	3	4	5	3	2	I+
Textiel-, kleding- en lederindustrie	-1	2	3	1	5	3	I+
Papier- en grafische industrie	2	6	3	6	5	I++
Chemische industrie	8	6	4	3	1	2	3	2	0	6	.	I+
Rubber- en kunststofverw. industrie	7	5	9	9	11	I++
Hout- en bouwmaterialenindustrie	2	10	3	1	-1	0	I
Basismetalenindustrie	3	9	5	3	-1	8	4	4	1	.	.	I+
Elektrotechnische industrie	2	4	4	7	10	7	8	10	12	.	.	I++
Rest metaal- en overige industrie	1	6	6	6	4	I++
Openbare nutsbedrijven	1	2	6	8	-2	-6	0	-2	1	.	.	I
Bouwnijverheid: begonnen woningen	-2	20	-10	-13	10	-12	.	-8	-25	.	.	-I
<i>Buitenlandse handel (goederen)</i>												
Invoer, totaal	6	7	4	5	9	7	.	13	.	.	.	I++
Grondstoffen en halffabrikaten	6	7	4	2	8	6	.	14	.	.	.	I+
Consumptiegoederen	6	5	2	5	7	8	.	17	.	.	.	I++
Investeringsgoederen	11	5	8	11	14	9	.	9	.	.	.	I++
Algemene goederen	1	11	4	8	15	2	.	5	.	.	.	I+
Totaal, excl. energie	7	7	5	9	10	6	.	14	.	.	.	I++
Uitvoer, totaal	5	8	5	4	5	5	.	17	.	.	.	I+
Onbewerkte agrarische producten	4	9	2	6	5	15	.	12	.	.	.	I++
Delfstoffen	-1	-9	14	11	1	-6	.	7	.	.	.	I+
Fabrikaten	6	8	6	4	5	4	.	17	.	.	.	I+
Totaal, excl. energie	6	9	5	9	6	5	.	18	.	.	.	I++
<i>Consumptieve bestedingen van gezinnen</i>												
Binnenlandse consumptie, totaal	2	1	3	4	3	4	3	4	4	3	.	I+
Voedings- en genotmiddelen	1	1	3	2	2	3	1	1	6	-3	.	I+
Duurzame consumptiegoederen	4	0	5	6	7	7	6	8	4	7	.	I++
Overige goederen en diensten	2	2	3	3	2	3	3	3	3	3	.	I+
<i>Investerings in vaste activa</i>												
Bruto investeringen, totaal	4	9	4	5	8	3	I+
Bedrijven	5	10	5	5	9	3	I+
Overheid	-2	2	2	4	5	5	I+
<i>Kwartaalrekeningen</i>												
Bruto Binnenlands Produkt	2,1	2,9	4,1	4,2	3,2	2,8	I+
Bruto Nationaal Produkt	2,1	2,5	4,4	4,1	3,6	1,6	I+
Bruto Nationaal Inkomen	2,1	3,3	3,8	3,3	4,6	3,5	I+
PRIJZEN												
Producentenprijzen industrie, tot. afzet	-1,3	1,3	4,7	2,6	-0,8	-2,9	-0,5	-1,8	-0,4	0,6	.	I
Producentenprijzen industrie, verbruik	-3,9	0,8	7,3	4,3	-2,1	-7,1	-2,4	-6,4	-1,8	1,1	.	I
Ruilvoet, unit value (goederen)	0	1	-2	-2	2	2	.	4	.	.	.	I
Invoerprijzen, unit value	-4	0	8	7	-1	-5	.	-6	.	.	.	I
Invoerprijzen, excl. energie, unit value	-1	2	6	5	-2	-3	.	-5	.	.	.	I
Uitvoerprijzen, unit value	-4	1	6	5	1	-3	.	-3	.	.	.	I
Uitvoerprijzen, excl. energie, unit value	-1	2	6	4	-1	-3	.	-2	.	.	.	I
Prijzen gezinsconsumptie (werknemers)	1,5	0,7	1,1	1,3	2,3	2,2	2,5	2,4	2,4	2,7	2,9	I+
Regelingslonen particulier bedrijf	1,2	0,8	1,4	1,7	2,2	2,8	3,1	3,1	3,1	3,1	.	I+
Regelingslonen overheid	-0,8	0,3	1,7	1,7	3,2	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	.	I+
Regelingslonen geprem. en gesub. sector	-0,3	1,0	1,9	2,3	2,9	3,9	4,3	4,3	4,3	4,5	.	I+
Dollarkoers, contante notering	-5	-2	7	2	-9	-13	-17	-14	-18	-20	-18	-I
OVERIGE INDICATOREN												
Consumentenvertrouwen ¹⁾ (in %)	.	2	13	13	14	9	5	9	7	0	-5	.
Koersindex voor aandelen, algemeen	23	-9	26	24	10	4	-8	1	-9	-14	-14	I+
Uitgesproken faillissementen	-15	2	-4	-7	-6	-5	0	7	-7	0	9	-I
<i>Conjunctuurtest industrie</i>												
Bezettingsgraad (in %)	83	85	86	86	86	86	86	I
Orderpositie (1984=100)	101	107	122	124	123	123	122	123	122	121	.	I+
Beoordeling orderpositie ¹⁾ (in %)	-14	-6	-1	-2	-3	-2	-4	-1	-4	-7	.	.
Beoordeling voorr. eindprodukten ¹⁾ (in %)	8	2	3	4	4	2	5	6	5	5	.	.
<i>Arbeidsmarkt</i>												
Aantal banen van werknemers, totaal	.	3	2	2	3	2	I+
Landbouw en visserij	.	5	5	7	2	-1	I+
Nijverheid (excl. bouwnijverheid)	.	1	1	1	1	1	I
Bouwnijverheid	.	3	1	1	3	1	I
Handel, horeca en vervoer	.	4	4	4	3	4	I+
Overige dienstverlening	.	3	2	2	3	2	I+
Aantal uren uitzendkrachten	.	8	12	12	14	7	I++
Geregistreerde werklozen ³⁾ (x 1000)	.	433	390	365	370	340	343	343	343	346	.	.
<i>Geld en krediet</i>												
Spaartegoeden	.	1,3	4,7	5,1	6,0	6,5	.	7,0	6,6	.	.	I++
Verstrekt consumptief krediet	5	6	6	8	9	2	.	13	6	.	.	I++
Binnenlandse liquiditeitsmassa	7	9	13	14	15	13	.	10	10	.	.	I++
Geldhoeveelheid	8	7	6	7	5	6	.	6	6	.	.	I++
Secundaire liquiditeiten	6	11	23	23	27	20	.	14	15	.	.	I++
Officieel wisseldiscoonto (in %)	4,7	3,7	5,8	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	I++
Daggeldmarktrente (in %)	5,7	4,4	7,0	8,2	8,5	8,1	8,1	7,8	8,3	8,1	8,0	I++
Rendement op staatsobligaties (in %)	7,2	6,1	7,2	7,8	8,8	9,0	9,0	8,8	9,1	9,2	9,2	I++

¹⁾ Saldo van positieve en negatieve antwoorden in procenten van het totaal.

²⁾ Trend: procentuele jaarmutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

--I: kleiner dan -5%; -I: tussen -5% en -2%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

³⁾ Driemaandsgemiddelden opgenomen onder de middelste maand. De gegevens zijn niet voor het seizoen gecorrigeerd.

..= gegevens zijn (nog) niet beschikbaar.

dat de buitenlandse afzet in het komende kwartaal zal afnemen, in juni was dit percentage 7%.

Buitenlandse goederenhandel

Het volume van de invoer van goederen was in juli 13% groter dan in de overeenkomstige maand van 1989. Het uitvoervolume nam met 17% toe. Bij deze relatief hoge groeicijfers moet bedacht worden dat de maandmutaties van de buitenlandse handel onder invloed van incidentele oorzaken vaak grote fluctuaties te zien geven. Een beter te interpreteren beeld ontstaat wanneer de ontwikkeling over een wat langere termijn wordt gezien. In de eerste zeven maanden van dit jaar was het invoervolume van goederen ruim 8% groter dan in de overeenkomstige periode een jaar eerder. Dit groeicijfer overtreft ruimschoots de stijging die over het jaar 1989 als geheel werd gemeten; deze was 4%. De groei in de eerste zeven maanden van dit jaar was voor alle onderscheiden invoercategorieën nagenoeg even groot. In dezelfde periode was het volume van de uitvoer van goederen 6% groter. Deze groei is iets groter dan het accres dat voor het jaar 1989 als geheel werd gemeten; dit bedroeg 5%. In de eerste zeven maanden van dit jaar overtrof de groei van de uitvoer van onbewerkte agrarische producten ruimschoots het gemiddelde. Het exportvolume van de delfstoffen (voornamelijk aardgas) was kleiner dan in de eerste zeven maanden van vorig jaar.

Consumptie

Het volume van de binnenlandse consumptie was in september bijna 3% groter dan in de overeenkomstige maand in 1989. Voor het derde kwartaal kwam de groei van de consumptie hiermee uit op ruim 3%. Deze toename komt nagenoeg overeen met die van het eerste en tweede kwartaal van dit jaar. De uitgaven aan voedings- en genotmiddelen waren, voor prijsveranderingen gecorrigeerd, in het derde kwartaal ruim 1% hoger dan in hetzelfde tijdvak van vorig jaar. De groei bij kruidenierswaren, banket, chocolade en dranken was relatief sterk. De consumptieve bestedingen aan duurzame goederen waren in het derde kwartaal 6% groter dan in dezelfde periode in 1989. De aankopen van textiel, huishoudelijke en elektronische artikelen en van sport- en speelgoed droegen meer dan gemiddeld aan deze groei bij. De volumegroei van de uitgaven aan de overige goederen en diensten, de grootste categorie, bedroeg in het derde kwartaal 3%. Binnen deze categorie werd door gezinnen met name meer besteed aan bloemen en planten, aan genees- en verbandmiddelen, aan drogisterij-artikelen en aan horecadiensten. Als gevolg van de relatief koude maand september steeg het gasverbruik in het derde kwartaal fors.

Volgens het Consumenten Conjunctuuronderzoek is het vertrouwen van de consument in de Nederlandse economie in oktober verder afgenomen. Op de vijf vragen die aan de index ten grondslag liggen, werden 5% meer negatieve dan positieve antwoorden gegeven. Vanaf januari dit jaar, toen de index een recordhoogte bereikte, is dit saldo met 23 punten gedaald; in de laatste twee maanden zelfs met twaalf punten. De forse daling van de index van het consumentenvertrouwen is in oktober vooral te vinden in de beantwoording van de twee vragen naar de algemene

economische situatie. De index van de koopbereidheid, die mede is gebaseerd op de vraag of de consumenten de tijd gunstig achten duurzame artikelen te kopen, toont vanaf januari een betrekkelijk stabiel verloop met een lichte daling in de laatste twee maanden.

Investerings

Het volume van de bruto investeringen in vaste activa door bedrijven en overheid te zamen was in het tweede kwartaal 2,8% groter dan een jaar eerder. De bedrijfsinvesteringen groeiden met 2,6%. Dit groeicijfer was laag in vergelijking met het eerste kwartaal. Voor de eerste zes maanden van 1990 werd een volumetoename met 5,4% waargenomen. Dit laatste cijfer komt ongeveer overeen met de groei van de bedrijfsinvesteringen in 1989 als geheel. Het volume van de overheidsinvesteringen in het tweede kwartaal was 4,8% groter dan in dezelfde periode van 1989. De groei over de eerste zes maanden bedroeg 4,6%. Dit is meer dan de groei in het jaar 1989.

Er werd in het verslagkwartaal meer geïnvesteerd in gebouwen, machines en grond-, water- en wegenbouwkundige werken. De investeringen in vervoermiddelen en woningen daalden.

Bruto binnenlands product

Het bruto binnenlands product (BBP) tegen marktprijzen dat in het tweede kwartaal van 1990 werd gevormd, was in volume 2,8% groter dan in dezelfde periode van 1989. De volumegroei van het BBP voor het eerste halfjaar van 1990 kwam daarmee uit op 3,0%. Het volume van het BBP in het tweede kwartaal van 1990 was, na correctie voor seizoeninvloeden, 0,5% kleiner dan in het eerste kwartaal. Deze daling volgt op twee kwartalen waarin nog een duidelijk grotere kwartaal-op-kwartaal groei werd geregistreerd: achtereenvolgens was dat 2,2% voor het vierde kwartaal 1989 en 1,1% voor het eerste kwartaal 1990.

Prijzen

Het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie is tussen midden september en midden oktober met 0,3% gestegen. Tussen midden oktober 1989 en midden oktober 1990 bedroeg de stijging 2,9%.

Arbeidsmarkt

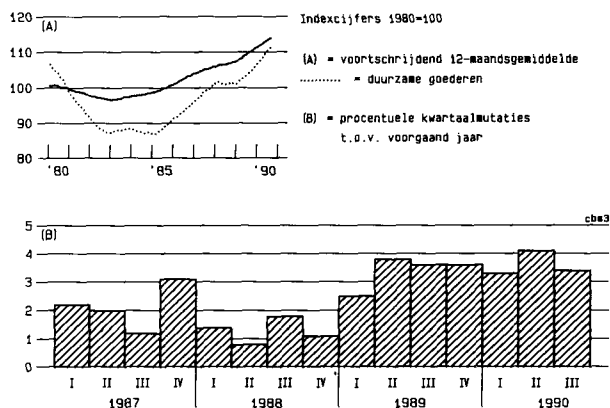
Het aantal geregistreerde werklozen bedroeg in de periode augustus-oktober 1990 gemiddeld 346 duizend. De recente gegevens brengen geen wijziging in het beeld van een onverminderd dalende tendens op wat langere termijn.

Geld en Krediet

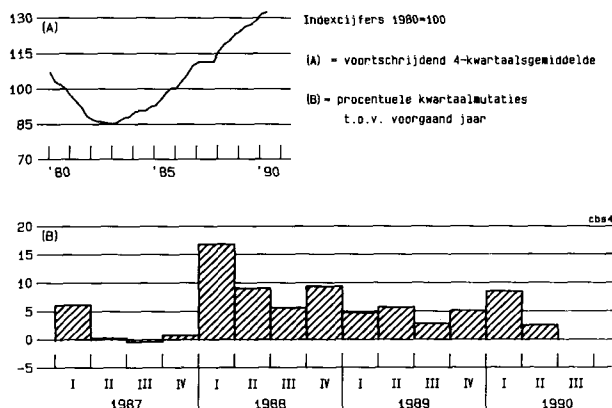
Op 2 november verhoogde De Nederlandsche Bank het officiële wissel-disconto met een 0,25%-punt tot 7,25%. De laatste verhoging van het wisseldisconto (met een 1%-punt) vond plaats op 6 oktober 1989. Het rendement op staatobligaties veranderde gemiddeld in oktober bijna niet ten opzichte van september, het gemiddelde van de daggeldmarktrente daalde in oktober en dook voor de eerste keer na juli net onder de 8%.

Mutaties hebben betrekking op de overeenkomstige periode van het voorgaand jaar, tenzij anders vermeld.
Verbeterde cijfers worden niet als zodanig gekenmerkt.

Binnenlandse consumptie (volume)

Investerings bedrijven (volume)

Tabel 2. Recente ontwikkelingen in het buitenland

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1983/'87 gemidd.	1988	1989	1989				1990				Trend ²⁾
				4 ^e kw.	1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	juli	aug.	sept.	okt.	
Productie nijverheid, excl. bouwnijv. (volume)												
Bondsrepubliek Duitsland	2	4	5	5	6	4	.	6	6	.	.	I+
België	2	6	4	3	7	I+
Frankrijk	1	5	4	3	1	1	.	1	4	.	.	I
Verenigd Koninkrijk	3	4	1	0	1	2	.	0	-1	.	.	I
Italië	2	7	4	4	1	1	.	-1	1	.	.	I
Verenigde Staten	5	6	3	1	1	1	.	2	1	.	.	I
Japan	4	9	6	4	2	4	.	7	6	.	.	I+
Europese Gemeenschap	3	4	4	3	3	2	.	2	3	.	.	I+
Buitenland (gewogen) ¹⁾	2	5	4	3	4	I+
Nederland	3	0	5	6	2	0	5	4	3	7	.	I+
Prijzen consumptie												
Bondsrepubliek Duitsland	1,6	1,3	2,8	3,1	2,7	2,3	2,7	2,4	2,8	3,1	3,3	I+
België	4,3	1,2	3,1	3,6	3,4	3,1	3,3	3,0	3,2	3,7	4,2	I+
Frankrijk	5,7	2,7	3,5	3,6	3,4	3,1	3,4	3,0	3,5	3,8	.	I+
Verenigd Koninkrijk	4,6	4,9	7,8	7,6	7,8	9,6	10,4	9,7	10,6	10,9	.	I++
Italië	9,0	5,1	6,2	6,2	6,5	6,1	6,6	6,2	6,7	6,8	6,8	I++
Verenigde Staten	3,3	4,1	4,8	4,6	5,2	4,6	5,5	4,8	5,6	6,2	.	I+
Japan	1,4	0,7	2,3	2,6	3,4	2,5	2,7	2,3	2,9	3,0	3,2	I+
Europese Gemeenschap	5,7	3,6	5,1	5,3	5,3	5,4	5,8	5,5	5,9	6,1	.	I++
Nederland	1,5	0,7	1,1	1,3	2,3	2,2	2,5	2,4	2,4	2,7	2,9	I+

Bron voor gegevens buitenland: Eurostat.

¹⁾ Het gemiddelde van de 6 belangrijkste exportlanden, gewogen met hun aandeel in de Nederlandse export in 1987.

²⁾ Trend: procentuele jaarmutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

--I: kleiner dan -5%; -I: tussen -5% en -2%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

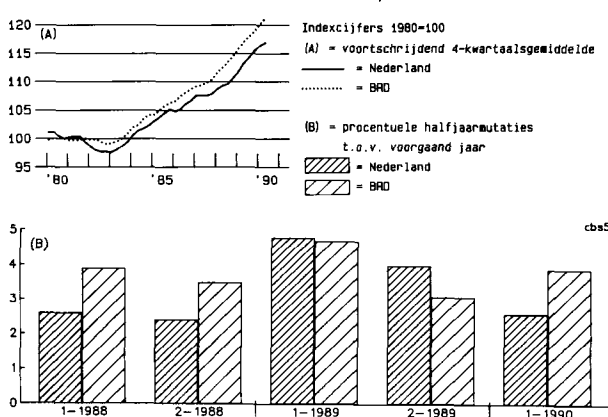
. = gegevens zijn (nog) niet beschikbaar.

Focus: Economische ontwikkeling Nederland, BRD en VS in eerste helft 1990

De economische groei (gemeten aan de volume-ontwikkeling van het bruto nationaal produkt) in het eerste halfjaar van 1990 bedroeg in Nederland 2,6% ten opzichte van het eerste halfjaar van 1989. Deze groei was kleiner dan die voor het jaar 1989 als geheel (4,4% ten opzichte van 1988). Bij onze belangrijkste handelspartner, de Bondsrepubliek Duitsland (het voormalige West-Duitsland; de nationale rekeningen van West- en Oost-Duitsland worden nog niet standaard geïntegreerd gepubliceerd) was de groei in de eerste helft van 1990 ongeveer gelijk aan die in 1989 (namelijk 3,9%). Zowel in de Bondsrepubliek Duitsland (BRD) als in Nederland was de groei van het bruto nationaal produkt (BNP) in 1989 de grootste in de jaren tachtig. Bezien over de gehele periode 1980-1989 was de groei in Nederland wat lager dan in de BRD. De gemiddelde kwartaal-op-kwartaal mutatie van het BNP over deze periode bedroeg in Nederland 0,40% en in de BRD 0,48%. Ook voor andere macro-economische variabelen was de volumegroei in de eerste helft van 1990 in West-Duitsland

groter dan in Nederland. In beide landen groeide de invoer van goederen en diensten (inclusief betaalde primaire inkomens) meer dan de uitvoer van goederen en diensten (inclusief ontvangen primaire inkomens). De pendant hiervan is een sterkere groei van de nationale bestedingen dan van de nationale produktie. Dit komt tot uitdrukking in verhoudingsgewijs hoge groeicijfers voor de consumptie (van gezinnen en overheid) en voor investeringen in vaste activa (van bedrijven en overheid). Geheel anders is de situatie in de Verenigde Staten van Amerika (VS). Het bruto nationaal produkt in de eerste helft van 1990 was 1,3% groter dan in het overeenkomstige tijdvak van 1989. De groei in 1989 bedroeg 2,5%, hetgeen het laagste jaarlijkse groeicijfer was na 1982. Bij de bestedingen groeide in de VS in de eerste helft van 1990 de uitvoer sterker dan de nationale bestedingen. De groei van de uitvoer van goederen en diensten (inclusief ontvangen primaire inkomens) bedroeg 6,9% ten opzichte van de eerste helft van 1989. De totale consumptie (in de VS inclusief de investeringen door de overheid) was daarentegen slechts 1,5% en de bedrijfsinvesteringen in vaste activa waren slechts 0,5% groter dan een jaar eerder.

BNP (volume) in Nederland en Bondsrepubliek Duitsland

Volume ontwikkelingen

Procentuele mutaties eerste halfjaar 1990 t.o.v. eerste halfjaar 1989 cbs5

